

LLUM

NOVA

Quinzenari independent.

Portaveu de la Secció MINERVA de L' UNIO DE MITJORN-GRAN.

REDACCIÓ Y ADMINISTRACIÓ
Plasseta, 1.
Mitjorn.—San Cristófol.

SUSCRIPCIÓ
A Espanya cada trimestre 0'30 pta.
A fora id. id. 0'60 »

Núm. solt 5 centims.

Una carta del Sr. Llansó

Ja arreglat el nombre darré vam rebre la carta sigüent que mos va enviar l'actiu diputat per Menorca Dr. D. Federic Llansó. El Mitjorn li queda molt agrahit por lo que va treballant a favor seu lo cual demostra que te molt presents les simpaties que aquí se va conquistar. Ell s'ha prestat sempre a dur a cap els assumtos que d'aquí li han sigut recomanats i encara que no sempre está en sa mà resoldre'ls favorablement se pot dir que es molt escoltat dins les esferes oficials i burocràtiques sens dupte per sa gran activitat que demostra tenir. D'aquesta manera els homes se fan dignes del carrec que ostenten i de la simpatia dels pobles. Noltros, encara que independents en política li donam la felicitació que te ben guanyada. Aquí va la seua carta escrita en pla tal com ell la mos ha enviada:

Sr. Director de LLUM-NOVA.
Sant Cristófol.

Molt Sr. meu: Com la serie de canvis que ha fet la legislació de carreteres ha portat un desviament de la realitat, si be comprenc que V. no ho ignora me permet, amb consonancia a lo manifestat en el periodíc de la seua digna direcció, posar en clar lo que hi ha de veritat amb aixó.

Suprimít l'antig pla general i aprovada la llei dels 7.000 kilometres, se demaná a la Jefatura de Obres Públiques quines carreteres havien de inclourerse en dit pla general. Previ l'informe de les Cambres de Comerç cada Jefe va donar un nombre de kilometres i el de Balears va fixar en 93 els que li feien falta senyalant a Menorca 6'800 kilometres o sia el tercer tros de Mahó a Fornells i posant a Ibissa en primer lloc amb 41 kilometres i els restants a Mallorca.

Com tots els diputats en nom de sos districtes van reclamar, se propasá, discuti i aprová la Llei de 25 Dbre. de 1912 en els articles de la qual se senyalen les condicions que han de reunir les construccions que se demanin.

A tenor de lo prescrit en l'article 5.^{int} de dita llei se demaná que les carreteres de Alahor a Sant Cristófol, de Fornells a Sta. Adeodat de

Sant Lluís a Alcaufar i de la carretera nova Mahó-Fornells a Alahor (article segon de la dita llei) fossin incluides en el pla i a n'aquest efecte la Jefatura accedint en part a les meves demandes tramitá les tres primeres, obrint la informació pública per espai de 20 dies. Ara be, un cop acabada aquesta informació, vindrá a Madrid aont la Junta Superior d'Obres Públiques (o sia el Consell) dictaminará lo que cregui oportu i després, decretada l'aprovació s'han de donar dinés perque els enginyers puguin fer los plans i pressuposts respectius i acabats aquets i dins dels termes de la consignació que hi hagi en pressupost s'anirá a la subasta. De tots aquets trámits no hi ha força humana que pugui suprimirne ni un; el diputat tant sols pot fer que no s'adormin i s'estanquin en cada oficina.

Vegi, idó, que quant Vosté diu que devers l'any 15 ja'n parlarem, no s'hi fa gaire enfora i encara mos podrem donar per satisfets si en dit any van a la subasta.

Assó son coses de la nostra Espanya que no tenen remei i qualsevol que hu dupti no te mes que fer una volta per aquí i s'en convencerá.

Agraít sempre a les mostres de consideració imparcial que he merescut del seu periodíc maní a son affm. Servidor. Q. B. S. M.

Federich Llansó.

Les Normes ortogràfiques

(Continuació)

XIII.

Se conservarà la lletra *x* (pronunciada *es, c o gr*) dins els mots erudits que en llatí presenten *x*. Exemples de *x* pronunciada *es*: *lèxic, convexe, perplexe, fixe, prodixe, ortodoxe, paradoxa, lixe, oxid, asfixia, crucifix, tòrax, index, axioma, Alexandre, flexió, mixte, text, excloure, excusar, expansió, experiència, explicar, explosió, exponent, expressar, extensió, exterminar, extraordinari, etc.* Exemples de *x* pron. *c*: *excedir, excel·lent, excèntric, excessiu, excitar.* Exemples de *x* pron. *gr*: *exacte, exagerar, exámeu, execrar, executar, exemple, exercir, exigir, exigü, existir, exuberant, exhalar, exhibir, exhortar, hexámetre, hexágon.* —Noteu: no s'escriurá *x* sino *s* dins els mots següents, sovint escrits erroneiament amb *x*: *estendre* (fr. *étendre*), (fr. *étrange*) que son mots po-

pulars (com *escabellar*, *escurçar*, *escaure*, etc.) i *esprntani*, *escèptic* que en llatí no tenen *x* sino *s* (*spotaneus*, *scèpticus*.)

Es so de *x* palatal, es representarà per *x* en general i per *ix* darrera de *a e o u*. Exemples: *xa-fagor*, *xarol*, *xarigol* *xifra*, *xiprer*, *xop*, *planxa*, *punxa*, *gronxar*, *escorxa*, *perxa*, *marxa*, *baix*, *baixa*, *baixar*, *caixa*, *aixella*, *esqueix*, *madeixa*, *teixir*, *eixam*, *eixut*, *baix*, *moixó*, *gruix*, *gruixa*, *ixent*, *albixeres*, *guix*, *guixaire*, *rauxa*, *disbauxa*.

XIV.

Les plosives finals son representades ades per *g*, *d*, *b*, adés per *c*, *t* *p*.

S'admeten la *g*, la *d* i la *b* finals en els mots erudits que en llatí presenten *g*, *d* o *b*. Ex.: *próleg*, *diftong*, *àcid*, *rigid*, *monosil-lab*, *verb*) i en els mots populars els étims dels quals tenen *g*, *d*, *b* (*o v*). (Ex.: *llarg* de *llargus*, *verdad* de *viridis*, *barb* de *barbus*) fent-se pero excepció dels noms que en llatí terminen *en-itudo*. (Ex.: *amplitut*, *beatitu*, i dels mots populars en que la plosiva es troba precedida d'una vocal accentuada. (Ex.: *humit* i *tenintre* en compte que, en tots els casos s'escriurà amb *c* i no *g* la primera persona del singular de l'indicatiu present. (Ex.: *valc*, *vinc*). S'admet també la *b* en *cab* (de *cabrc*), *sab* (de *saber*) i *reb*, (de *rebre*).

En virtut d'aquesta norma,

I. Darrera de consonant: s'escriurà *g*, *d*, *b* finals o *c*, *t*, *p*, finals en el masculí, en el primitiu o en l'indicatiu present, segons que el femení, els derivats o l'infinitiu presenten *g*, *d*, *b*, o *c*, *t*, *p*. Ex.: *llarg* (femení *llarga*) *alberg* (*albergar*) *sang* (*sangonós*, *sangonera*) *fang* (*fangós*) *oblong* (*oblonga* pero *arc*, (*arcada*) *blanc* (*blanca*, *blancor*) *blavenc* (*blavenca*); *verd* (*verda*) *covard* (*covarda*) *llard* (*llardós*) *sord* (*sordera*) *perd* (*pendre*) pero *fort* (*forta*) *cobert* (*coberta*) *tort* (*torta*) *surt* (*sortir*); — *verb* (*verbal*) *superb* (*superba*) *balb* (*balba*) pero *esquerp* (*esquerpa*) *colp* (*colpir*).

II. Darrera de vocal no accentuada:

Com en el cas anterior; així, *pròdig* (*pròdiga*, *prodigar*) *sacrileg* (*sacrilega*) *catàleg* (*catalogar*) *anàleg* (*anàloga*, *analogia*) *centrifug* (*centrifuga*) *cartilag* (*cartilaginot*), pero *intrinsec* (*intrinseca*) *estomag* (*estomacal*) *únic* (*única*); — *àcid*, *arid*, *àvid*, *càvid*, *esplèndid*, *estúpido*, *insipid*, etc. (*àcida*, *arida*, etc.; pero *licit*, *decrèpit*, *inèdis*, *explícit*, *parásit*, etc., (*licita*, *decrèpita*, etc.) *limit* (*limitar*); *monosil-lab*, *hidrofob*, *àrab* (*arabic*) pero *filàntrop*, *princep* (*principal*). — S'exceptuen *buit*, *arabic* i els mots en *ecmàncc*, *càrrec*, *tráfec*, *ròneg*, *feréstec*, *préssec*.

III. Darrera de vocal accentuada: s'escriurà sempre *c*, *t*, *p*; així, no solament *sec* (fem. *seca*) *ric* (*rica*) *inic* (*iniqua*) sino *manyac* (*manyaga*) *grec*, (*grega*) *amig*, (*amiga*) *groc* (*groga*) *feixuc* (*feixuga*) *foc* (*foguera*) *joc* (*joguina*); — no solament *dret* (*dreteta*) *net* (*neta*) *petit* (*petita*) *permet* (*permetre*) sino *fat* (*fada*) *blat*, *fret*, *mut*, *nebot*, *paret*, *set*, *pensat*, *sentit*, *perdut*, *pot*, *put*, (*freda*, *muda*, etc.): no solament *drap*, *xop*, *Josep* sino *cap* (*cabota*) *cup* (*cubell*) *llop* (*lloba*) *estrep* (*estrebada*). Excepcions: *demagog*, *pedagog*, *zig-zag*, *buldog*; — *sud* i alguns noms propis com *Alfred*, *Conrad*, *David*, etc.; — les tres formes verbals *cab*, *sab* i *reb*, *adob*, *rob*, *club*, *nabab* i alguns noms propis com *Jacob*, *Job*, etc.

(Continuarà).

SI TE FAS LA LLUNA

Cançó popular catalana.

— Si tu te fas la lluna
la lluna del cel blau,
jo me feré la nuba
i te vendré a tapar.

— Si tu te fas la nuba
i a mi'm vens a tapar
jo me feré l'arena
l'arena de la mar gran

— Si tu te fas l'arena
l'arena de la mar gran
jo me feré les ones
i te vendré a banyar

— Si tu te fas les ones
i a mi'm vens a banyar
Jo me'n feré peixet
peixet de dins la mar.

— Si tu te fas peixet
peixet de dins la mar
jo'm feré pescador
i te vindré a pescar.

— Si tu te fas pescador
i me vens a pescar
jo me feré la llebra
la llebra del camp-gran.

— Si tu te fas la llebra
la llebra del Camp-gran
jo'm feré caçador
i te vindré a caçar.

— Si tu te fas caçador
i me vens a caçar
jo me feré la rosa
la rosa del roserá.

— Si tu te fas la rosa
la rosa del roserá
jo me feré l'abella
i te vindré a xupar.

— Si tu te fas l'abella
i me vens a xupar.
jo m'en tancaré monja
monja d'un convent gran.

— Si tu te tanques monja
monja del convent gran,
jo me tancaré frare
i te vindré a confessar.

— Si tu te'ts de fe frare
i m'ets de confessar
mes val casarnos ara
i haurem cabat de penar.

Recullida a Mitjorn gran.

Nota. Aquesta hermosa cançó popular tant coneguda arreu de Catalunya, Balears i València, sembla sols un fragment de

Ja que diferents recolectors han publicada amb el títol de «L'Esquerpa», com n'Aureli Capmany en son *Cançoner popular* en Pelay Briz en *Cançons de la Terra*, La Biblioteca popular de «L'Avenç en son nombre 90. Generalment les altres variants comensen aixís:

—Per mes que'm cantis alba
casada amb tu no'm veurán
abans m'en feré una truita
que per l'aigu irá nadant.

—Si tu t'en fas la truita, etc., etc.

Per mes que hem preguntat no hem pogut trobar dins Menorca un comensament aixís, que sembla li falta a la variant nostra, com tampoc hem trobades les demés «transformacions» que els colectors esmentats posen. Aquestes son també presentades per ells en altre ordre, mes noltros mos limitam a transcriurela tal com l'hem sentida aquí.

Sembla que aquesta cançó deu ser molt antiga i mes que antiga casi universal, puis en casi tots els paisos s'hi troba entre els cants populars el que expressa el desitj de l'amant en ser transformat en altre objecte per poder estar mes aprop de l'aimada.

A França s'hi troben un gran nombre de variants que anomenen «Les transformations» o «Les metamorphoses». Els aslaus li diuen: «Amor inevitable». Anacreont ja expressava, al seu temps, el desitj de la transformació, el qual se troba també en moltes cançonetes d'Itàlia, Grecia, Rumania, Moravia, Servia, Polònia, etc., tirant en semblansa als Idilis de Teocrit. Aquí a Menorca també en tenim de cançonetes per l'estil. Com aquella

Jo voldria essé mosquit
per entrá dins sa cambreta, etc. etc.

Tenim també la melodia que conceptuam molt mellor que le lletra i que moltes d'altres publicades, creguentla digne d'estudi de part dels nostres músics. Generalment se canta a duo.

Ati-basá de l'Almudaina.

DE FERRERIES

Ja que sembla que *Un Ferrerienc* va quedar mut i res mes ha enviat desde primers d'any, si no un ensiam, al menos uns *postres* vui enviar a LLUM-NOVA pels llegidors de Ferreries.

Passant per el Carré-Nou m'ha seguit veure damunt s'acera una *bassa* qui no fa oló de Aigu de Colonia, i lo mateix passa seguit seguit a n'es Cap de cantó de l'Iglesia aont sembla que n'hi ha de empenyats en llevar sa pols dixanthi unes olors molt desagradables lo que manifesta poc respecte al Temple de Deu.

No volem dir mes que aixó per avui, pero desitjam que les autoridats se'n cuidin de aturar aquestas porqueries que desdiuen molt de l'honradesa reconeguda dels nostres habitants.

Ferreries 28 Abril de 1913.

Un missatge.

DE FORNELLS

—Dissapte passat dia 3 unes vuitanta dones d'aquí van fer l'acostumada visita romeria a la Mare de Deu del Toro anant tot molt be. A les dues del decapvespre varen baixar as Mercadal i desde allá es van tras-ladar a Ferreries aont van esser molt ben rebudes per part de tot el poble quedant agrades en extrem a la deferencia dels Ferrerriencs.

—Diumenge dia 4 a les 12 va volcar una barca en la qual hi anava sols un mariné en Mevis Marc, que amb grans esforços i després de nadar dues hores damunt el pal de sa barca va conseguir salvar-se aixi com també va salvar tot lo demés.

—Dilluns demati després de llarga i mol penosa malaltia va morir la que fou esposa de'n Juan Riera (a) Digus, sa mort de la qual fou molt sentida per tot el vecindari. Sentim la seua perdua, donam el pésame a tota sa familia i que *Deu els guardi de mes.* *Un Fornellé.*

SESSIÓ DEL AJUNTAMENT

del dia 26 de Abril de 1913

Presidi el Sr. Batle D. Nicolau Pelegrí i assistiren els Regidors Sres. Ferrer, Flurit, Pons Anglada, Pascual, Gomila Barber i Camps.

S'aprová l'acte anterior.

Se van pendre els acords sigüents:

Quedar enterats del telegrama que el Sr. Alcalde va dirigir al Jefe superior del Palau protestant del atentat de que fou victima S. M. el Rei; i de sa contestació agraint molt la felicitació per haverne quedat il lés.

Consignar amb acte la mes enérgica protesta per tan vil atentat.

Autorisar a D. Francesc Gomila per a construir una cocheria i tancar amb paret un trast que te al hectometre 9.º del km. 21 de la carretera de Mahó a Ciutadella.

Autorisar a D. Miguel Gomilia Coll per aixamplar la fatxada de la casa que te a «La Figueyrenya» i tapar amb una acera sa cuneta.

Autorisar a D. Francesc Al-les Moll per obrir una finestra i un finestró en el frontis de la casa que te situada en el carré del Pont nombre 13 des Mitjorn.

Vendre en subasta es trast d'aquest Municipi que hi ha a n'el costat del Aujup de Fornell.

Aprovar l'expedient de pobresa dels pares del mossó Antoni Sans Sans n.º 7 de sa quinta de 1912.

Pregar a «La Marítima» Companyia de vapors de Mahó una rebaixa en es passatge dels mossos que han de passar a Palma per assistir a n'es judici de excencions davant la Comissió Mixta.

Autorisar a D. Francesc Vidal per tancar la mitat del portal de cocheria de caseva carré de la Carniceria.

Aprovar una conta de bigues comprades per sa conservació de les linies telefóniques.

Contestar al Ajuntament de Ferreries que aquesta Corporació no s'oposa a que rompi s'agrupació

existent per sufragar el servici de veterinaria, pero que per part d'aquest Ajuntament se continuarà complint les obligacions contretes amb el Veterinari titular, mentres no se desfassi legalment es contracte.

I se aixecà la sessió.

Una bona obra

La fan i de primera alguns amants de la Literatura Catalana publicant *Lectura Popular* o sia una *Biblioteca d'Autors Catalans*, el prospecte de la qual vam encaixar ja dins el nombre prop-passat del nostre periòdic.

Dins el Renaixement de la literatura catalana han brillat una partida grossa d'escriptors de bona i feconda vena que han ennoblida la llengua amb llur producció, pero com als ulls dels editors els llegidors havien de ser pocs, resulta que molt de lo bo i casi es pot dir lo millor que s'ha escrit ha romàs en mans de la gent de diners, no essent per llur preu massa elevat, assequible a les classes populars.

Per aixó deim que es fa una gran obra publicant lo millor que s'ha escrit en llengua catalana en quaderns de 32 planes al infim preu de 0'10 pesetas cada un, sortint cada setmana.

Així tothom podrà apreciar l'importancia de nostra literatura i difundint sa lectura, se estimarà de cade dia mes la llengua patria.

Noltros esperam amb gust aquesta publicació i voldriem que tots els bons patriotes responguin al sacrifici que representa aquesta tasca per sos editors.

Un catalanista.

POR ESOS CAMPOS

EL ESTIÉRCOL

IV

El carbonato de amoniaco es muy volátil y él es el que produce el olor de los estiércoles que se hace insoportable en las cuadras y locales mal ventilados. El carbonato de amoniato que no se ha volatizado y que no es en modo alguno asimilable por las plantas es atacado por los fermentos nítricos y el de ázoe que encierra es transformado por éstos en ácido azótico, el cual combinándose a las bases del suelo, cal y potasa se pone en estado móvil o sea en disposición de ser asimilado por las raíces de las plantas, si la tierra tiene vegetación y de ser arrastrado por las aguas a la capas inferiores, si la tierra no la tiene.

Como quiera que el principal valor del estiércol lo constituye este carbonato de amoniaco que tan facilmente se escapa y que es necesario dejar transformar en ácido azético para que sea asimilado por las plantas, se comprenderá facilmente el mucho valor que tiene un estiércol hecho como es debido y que encierra mucho ázoe asimilable, tan necesario a éstas que tan caro se vende en el comercio y el ningún valor de un estiércol mal hecho, al que solo le quedan pequeñas cantidades de ázoe y solo encierra cal y potasa que en tierras se halla en grandes cantidades y que en el comercio se venden baratas.

Favorecida por la fermentación de la parte líquida empieza un poco mas tarde la de la parte sólida, cuya transformación en el montón de estiércol es la que mas nos interesa.

Sabemos, por el análisis de Habert antes expuesto, que en esta parte se encuentran materias azoadas, nitratos de carbonato, goma de paja, celulosa y vaculosa.

Estos principios son atacados en la forma siguiente: Los fermentos de la parte superior del montón o fermentos «aerobios» que muestran su actividad donde hay oxígeno, quemán por completo los hidratos de carbono y los azúcares, así como la mayor parte de la goma de paja.

A la vez la celulosa se va descomponiendo con la fermentación del interior o fermentación «anaerobia» que no necesita oxígeno y se va transformando en formeno y ácido carbónico.

Binicudrell

(Concluirá)

CRONICA

DE CANOSTRA

El dia de l'Ascensió una xixantena de Mercadalencs, amb bistia per hom, van fer una excursió al Barranc d'Aljandar i de tornada van passar per Mitjorn aturantse en el Café de Can Moll. Els contes d'aquest Senyor era obsequiarlos amb unas quantes tocades per la Banda de «Minerva» pero com els excursionistes van arribar mes prest de l'hora abans fixada i diferents músics no eren al poble, no va esser posible. Voldriem se repetisen aquestes visites.

El mateix dia un altra grupu gros d'Alaurencs varen anar d'excursió a la *Cova des Coloms* i a la *Cova Pulida* del lloc de Binigaus i de passada se van aturá a la nostra Redacció per manifestar lo agrahidísims que estavan al Sr. D. Bartomeu Sturla el qual les va omplí d'atencions acompanyantlos ell per tot. Queda complert son desitj.

Sabem que el Rent. Sr. D. Antoni Moll Pvre, amic nostre i oncle del nostre director, pensa venir d'Alger dins una mesada a contes de pasar una temporada entre noltros. Mos alegrarem molt de que la noticia sia vera.

Hem rebuda la visita de la simpática revista que se publica en Mahó *Gaceta de Menorca*. Aquesta publicació umpl un gros buit que en la prensa menorquina es sentia. Desitjam al confrare llarga vida i gustosos establím el camvi. També l'establím amb el *Boletin de la Cámara Oficial de Comercio, Industria y Nevegación de Menorca* que mos acaba de visitar.

Per falta d'espai deixam, varies noticias, treballs i la Secció Recreativa.

SÚPLICA ALS LLEGIDORS.

Entregat ja l'original d'aquest nombre a l'imprenta, varem rebre la triste noticia de la mort repentina del Editor d'ella D. Salvador Fábregues (O. E. P. D.) i del que nos ocuparem en el nombre vinent per no quebre en aquest. En la trifurga que aquets dies ha pasada sa familia, el nombre ha sortit en retrás. Essent aquesta una causa tant greu suplicam als llegidors que dispensin i no mos ne fassin cárrecs.

ANUNCI

Se ven un acordeón amb dos teclats a preus limitats. Informará en Francesc Redolat, Mirada del Toru.

Imprenta y llibreria Viuda de S. Fábregues.—Ciudadella.